

Ислам е, цун антирассовы политик е.

**Ер дувцар да эггара хьалха им диллача
хьабашер лайг1 Билалах Рабах во1.**

الإسلام ومكافحة التمييز العنصري
قصة إسلام الصحابي الجليل بلال الحبشي رضي الله عنه
باللغة الإنغوشية

Абд Ар-Рохьман бин Абд Ал-Карим аш-Шейх

د. عبد الرحمن بن عبد الكريم الشيخة

таржам

المركز الأوروبي للدراسات الإسلامية
EUROPEAN ISLAMIC RESEARCH CENTER
(E.I.R.C)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موقع أرض الإسلام

ISLAM LAND

WWW.ISLAMLAND.COM

ISLAM LAND ...
GROW GOODNESS
BY YOUR HAND

EXPLORE ISLAM IN ALL LANGUAGES

БисмилЛях1и Ар-Рохъмани Ар-Рохым

Цкъа замчохъ, кертера доацач хана 1илам е, эхъ-эздел г1улакхаш е, из бахъан долаш ж1аргашт 1ибадат дура нах, къеян хъам юар,

ийрча-б1еха хъамаш леладура, гаргало хеда йур. Цу хана кертера фа дар аьлча, нах бекъаш халар дар, хьо 1аьрж ва, со к1ай ва яхаш, иштта кхы долча белхашкахъ а, х1аранена ши-шийгахъ дола куцаш, г1улакхаш лакха хеташ къычарел зама ер из. Цу хана низ болачо г1ийл вар 1оте1вур, в1ахичо къевар чуоттавор, наха шоашта кхыч нахах лай бур. Цхъабакъда ер вахар сийрда доккхаш Аллах1у, Элч вейтар (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) цун да1ват сах д1адаьржар, ц1еро йокъен баьцаш йоагаеш санна. Цу Элчану (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) ший да1ватац, цар кертере йола юкъ меттиг юх ер цу, цу заманчохъ хана йола, духьал ваьлар из цан дукхачан, цар леладеж дола ийрча хъамашт. Мухъаммад пайхамар (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) т1ом бе волавелар царц, х1аранен новкъостал деш паччахьу зулам даьчун, хъакх доацаш д1адакха долаш дола рузкъ, цар бокъо метта оттаеш, духьал ваьлар из. Х1ана аьлча Аллах1 шариатац венав из, Аллах1 ца1 веж дола шариатац. Нах т1абехаш Аллах1а маркаь 1ибадат деддоацаш. Из бахъан долаш, наха сенош мукъ далар халар, массадолча 1аьдалах.

Шариате эггара кертере болх малаг1 ба аьлча, из духьал латтар да 1овдал (жах1ал) хъамашт е, к1ейла е гучахъа дола ийрча-б1еха хъамаште. Шариату бокъо луц харцо лелае, наха зулам де, уж ву мог бе, тайп- тайпара цар кхоллар да аьнна. Хьалххера кертере белхаш ханнад уж наха юкъе лелаш. Иштта нах бекъа бокъо луц, 1аьрж ба аьнн е кхыч къама ва аьнн. Шариату цхъан муг1ара д1анийса бо уж берригаш, цхъабакъда Аллах1а царгер дезар фад аьлча, шейла в1аши лерхам бар да. Иштта цар сий бокъо лор ер да, ц1ий мелачар наха царгар д1адаькха хандола. Вай Пайхамар валахъ хьалххе (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) саг сага 1ибадат дур, къертог1 а, дахчаг1 а царех ж1аргаш даь 1ибадат дура. Вошу вош чуоттавор, т1атовжаш цу хана хандола харцахъа 1адаташт, саги бокъо лор ер доацаш, бе дац из г1улакх хоттадан дале ахчанц е наха г1улакхашц. Из миштад аьлча: цу хъега къахъегам д1абоккхаш, цун сий 1ато1а деш. Ислам цо мо в1ашаг1дела дола болх меттига духьал латташ да, хъана аьлча цо саг чуоттаво, бокъо д1алуц, нах бекъ, в1ахичен бокъо дукха хул, къеволчул, иштта кхыдолча г1улукхашкахъ а. Аллах1 Элчано (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) аьннад: « **Ва нах! Бокъонца шун Аллах1 – ца1 ва шоан, шун Да – ца1 ва. 1арбийчун бокъо дукхаг1 яц 1арбий воацачул, 1арбий воацачун яц 1арбий**

волчул, ц1еволчун яц 1аьржчун хьалашк, 1аьржчун яц ц1еволчун хьалашк, Аллах1а дуккха кхийрачун маркаь¹»².

Индуисто-брахмиташ яхаш йола тоаб, цар жейнашт яздаьд, цхьаболаш бо нах дика ба кхычарел, цар хьа яьнна моттигаг хьажжа. Цар фа йовх аьлач, уж тешаш ханаб, Брахма яхаш цхьан саго тоаб кхоллай «брахманаш» (жрецаш) яха ше багенах, т1аккха цхьакха тоаба кхоллай «т1емхой» яха ше кулгах, т1аккха цхьакха «базархой е пхьоалехой е» тоаба кхоллай ше гуленгах, т1аккха цхьакха «лай е 1у е» болчарех тоаб кхоллай ше когах. Цар жейнашт яздаьд нах къестабе аьнна, вай хьанз 1ойица йола тоабанашк хьажжа. Т1аккха гучадоккха геттара ч1оаг1а шоашта цабезаш халар, голенгаг1 е, когаг1 е кхолла бола нах. Цана мотта, уж кхычарел ийша ба. Уж лоархар нахах юкьера эггара ийша, царца г1улакх леладе бокьо ца луш, цхьа бахьан эттач маркаь. Царга 1а хаьттача уж кхолла халар да жрецашц г1улакх де аьнн.

Иштта бар къаьнара философаш грекаш е римлянаш е, ч1оаг1бенна уйленгахь, шей тоаба лакха хеташ, амма бакьда юхе бисараш аькха хеташ. Иштта нах къоаст баь хьама аьннар ва, къаьнар боккхаг1 болча греки философ Аристоталь, цо аьннад: «Даьлаш шиь кеп йола тоаба кхоллай нахах: хьалхара кеп йола нах миштаб аьлча, хьакьал долаш низ болаш ба – уж грекаш ба. Цар иштта кхоаччаш дола кхоллар сена да аьлча, укх лаьтта т1а паччахьаш хал е, наха доале де аьнна да. Шоллаг1а кеп йола тоаб мишта е аьлча, дег1ац низ болаш, цунцане маркаь хьам кхоаччаш де хьакьал доацаш – уж аькха нах ба, грекаш мел боацараш. Уж кхоллаб Даьлеш кхоаччаш кеп йоацаш, наха лай хубболаш, харжа йола тоабан чолатташ (грекаш ба уж)»³.

Иштта бар жугтий е насараш е, Ислам даллахь, мотташ, шей харжа къам да аьнна Аллах1у. Шоашка къаьста цхьа белгало е аьнна, нахаг йоацаш ё, уж царех хьа къоаст луш. Из бахьан долаш, цана шей лакхера тоаб хет, цундаьла кхычарг уж хьеж, ца башеш, ц1и йоакхаш царех «гоями». Из ц1и лелаю цар жугтий мел воацачох, цун ма1ан фад аьлач: «кераст, мушрик» яха ма1ан да цуна. Цана мотта нах чуоттабар, царех пайда эца, мегаш халар. Х1ана аьлча уж кхычарех тарабоацаш, къаьнар къам да. Лакххиннволча Аллах1 аьннад, белгал деш Сийдола Къуранчохь: **«Китаба охлошта юкье ба, 1а дуккха рузкъа шоаех тийша** (из лораде аьнна) **дитача, из хьога юхалуш бараш** (1абдуллах1 бин Салам мо. Цхьан къонахчо дуккха дошув дитад из волча лораде, т1аккха цо из юха а деннад). **Царех ва, 1а ше динараца** (к1езига рузкъаца) **тешаме вича, хьуга из юха**

¹ Ахьмад, 5/411, хьадис 23536.

² Ахьмад, 2/361, хьадис 8721.

³ «Политики жей», Аристотиль.

ца луш вар, хьо цунна т1алатташ хилча мара. Из (д1а ца луш) цар (жугташа) яхандаь да: «Тхона т1ехь кьа дац 1арбашкахь!». Аллах1ах хоарцо ювц цар»⁴.

Ибн Касир яха 1алам саго ма1ан деш, цо аята аьлар: « Уж бакъ долча хьамано юхтухар да, цар алар бахьанце: «Тхона т1ехь цхьакха кьа дац укх дуненчоьх, оаха ца 1овдал болча адамах рузкъаг1 е боахамаг1 е пайда эц тхошта, цар пурам доацаш (1арби ба цан ловж бараж), х1ана аьлча Аллах1у тхона пурам даннад йох цар.

Цан мотт, юхе мел диса къамаш ийша да аьнна, уж Аллах1у кхоллар бахьан да, жугтий лай хал аьнна, из цан бакъ халач дика хетар да. Цхьа бакьда, Лакххиннволча Аллах1у хьа гуча доакх цар кхоллар, дерриг адамаш цхьатарра халар, цан юкье цхьакха кьоастам боацаш».

«Жугташеи насарашеи аьлар: « Тхо - Аллах1а къонгаш да, Цунна дукхадезараш а да». 1а (Мухьаммад) д1аала (царга): « Т1аккха шоана 1азап х1ана лу Цо шун кьинош бахьанце (шо бакълуй)? Бакьда Цо кхелла нах да шо, кхыбараш санна. Шийна лайначоа гешт ду Цо, Шийна лайначоа 1азап лу. Аллах1а доалахь я сигалений лаьттани мулк а царна юкье мел дола х1ама а. Цунга я верза меттиг а»⁵.

Иштта 1арбий бар им диллахь хьалххе, шейг1 г1улакх доалаш къам хеташ, бакьда юхе бисараш к1езиг хьаькъал хеташ, г1улакха ийша болаш. Цхьа бакьда Даьла Элчано (Даьлера салот, салам-моаршал халда цун) белгал даькхар цан шей г1алат, цо хьама теша харца халар, цу аьлар ший асхьабашк:

«Лай волчан тоам бац алар, ше дика Матта во1 Юсуфул.....»⁶.

Бакъ да цу къамаьла к1ерам халар сердал луж, нах т1ехь баржаш. Кхыч сагац г1улакх мишта хала деза, цунца хьаг1 лела мегаш ца халар, из хьам хьаийцар шариатагар, иштта шариат да из нах бекъар е къестбар е бокъо ца луш дар. 1умар во1аг1 дувц, Аллах1 раьза халва цан шунена, цо аьлар пайхамарас аьннад аьнна: « **Шийна дукха 1аьржа жа дайр, такха к1ай дараш чу даькхар цан юкье, т1аккх асхьабаш аьлар: Хьай Даьла Элча фад хьуна цунах ловждар? Элчано аьлар: « Нагахь санна иман седкъах хотдан даларе, кхыч къама болаш бола нах цунг кхоачаббар атта, т1аккх из бахьан долаш дукхабараш даькъал хурга бар»⁷**

⁴ Къуран, 3:75.

⁵ Куран, 5:18.

⁶ Бухари.

⁷ Бухари.

Нах баш баш хул. Х1ара саг тайп-тайпара куцаш долаш кхоллав, Лакххиннволча Аллах1ас. Массала, саге оамал. Х1ара саг дик е ву оамал йолаш ва. Иштта тайп-тайпара оамал йолаш ба Адама т1ехьенаг1 хьа мел баьннараш, пайхамараш е, элчаче мел боацараш, уж Аллах1у лор баьб вуча оамалах, амма бакьда дерриг камел кхоллар долаш вар Аллах1 маркаь вац. Цу 1илмуну лар йитай бусулба наьх дегашка, цул т1ехьаг1а шейла нийсхо лелае булабалар уж, в1аши г1улакхаш тоа дар цар, цухьаманц. Аль-Муставрид Аль-Къурайши яхчу йох ше вар **1ас** во1 **1амр** волча (Аллах1 раьз халва цан) пайхамарас (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) оалаш хазар аьнна шийна: « **Римлянаш дукхаг1 болча хана (кхычарел), Къемат ди оттадда**». 1амрас аьлар: «Уйла е 1ай фа яха!» Цу аьлар: «Аз яхар да сайна хазар Даьл Элчангар». Т1аккха 1амрас аьлар: «1а иштта да яхе, т1аккха цу нахагахьа биь болх ба хьун. Сабар ду цар цхьа халон т1ехь, сах метта боаг1 уж цхьа балан т1ех, т1ема байдачул т1ехьаг1а, юх т1ом бе кийча ба уж, миск нах е, бой берашт е, низ боацаш к1албиса нахац е, дика хул уж. Пхелаг1дар да цар хозач г1улакхах, уж зулам деж бола паччахьашт духьал латташ халар е»⁸.

Даьла Элча (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) венав, уж нах къестабеш дола хьама д1адакха аьнна. Х1ана аьлча саге бокьо лор ер да бусулба динах цхьа дакьа. 1ам йолаш йола корт-мукъале массаболча наха шариату бокьо лучче беса я, из корт-мукъале лела яй нийса ханабола халифаш, пайхамар д1аваьнчул т1ехьаг1а (Даьлера салот салам-моаршал халда цун), къеста ца беш цу хаттаргахь, паччахьа вале а е 1ул деш вар вале а, в1аьхивар е къевар е вале а.

Малик во1 Анас (Аллах1 раьз халва цун) аьлар: « Цкъа саг вера Мисрер Хаттаб во1 1умар волча, цо аьлар: « Хьей им диллача наха паччахь аьнна кхайкар из цунг! Хьоца лор лу со зулумхочох». 1умарас жоп далар цун: « Хьуна хьай бокьо лораера пуран да хьун!». Кьонахчо аьлар: «Со кот ваьнвар, говраш хехкаш хьалхваларгахь хьожаш 1ас во1 1амрах (цу заманчохь мисре паччахь вар из). Цунах кот ваьнвар со, цо суна шод йиттар из бахьанце, яхаш волаш: «Со малав хой хьуна, со сийдолчан во1 ва хьун».

Из шийна хьахазачул т1ехьаг1а 1умарас (Аллах1 раьз халва цунна) яьздар 1ас во1 1амраг (Аллах1 раьз халва цун), аз амар ду хьуга, хьай во1 воалавеш со волча хьавол. Уж хьакхачар. 1умарас (Аллах1 раьз халва цун) аьлар: « Мичав мисриеьц? Шод хьаьа ийце хьайна даьра юхде, мисрийцу шод хьаьа ийца етта волавалар, 1умарас аьлар: « д1аетта сийдолчан во1а!».

⁸ Муслим ,2889.

Такха Анасас (Аллах1 раъз халва цун) д1аху хъадувц: «Шод йитта йисте валар мисриец. Аллах1а дув буъ оах, тхона ч1оаг1а хоз хетар цо, цун етташ. Ше юх дийкъад аьнна хетталца йиттар цо цунна.

Т1аккха 1умаро (Аллах1 раъз халва цун) аьлар мисрицаг: «Хъа бе йолаж ё шод 1от1а йилла 1амра мос йоца кертад». Мисрийцу аьлар: «Хъей им диллача наха паччахь! Сона йиттар цун во1 вар, из вацар. Аз цун юх дийкъад». 1умарас аьлар: « Дукха ха йи укх нах шог1 лай баъ? Амма бакъда, шун ноанаш шо эзди долаш кхолладар!» Мисрийцу аьлар: «Хъей им диллача наха паччахь, сона хац, цу сона хъам даьдац».

Иштта цу хъамано хъахоайт – из кхайкарал халар массадолча адама цхъатарра, ший им дилла волча вешийца а, цанна юкъе башхло ели а. Х1ана аьлча, адам кхоллараг из дилач берригаш цхъатарра ба уж: ма1 саг – кхалсаг, к1айвар-1аьржвар, 1арбий вар 1арбий воацар. Цу кхайкаралц денад сий дола Къуран, а Элчано (Даьлера салот салам-моаршал халда цунна) из д1акхайкадаьд наха.

« Ва нах! Шоай Аллах1а кхералаш, цхъан дег1а шо кхелла волча. Цунах хъакхеллай Цо цун сесаг. Цу шиннех боаржабаьб Цо дукха ма1а нах а кхалнах а. Аллах1а кхералаш, Шийца оаш (шоайла в1аший) дехаш волча (Аллах1аца дех аз хьога яхаш), гаргалонах а (тедар а кхералаш). Боккъал Аллах1 шуга Хьожаш ва»⁹

Массадолча адаме бух, цар кхоллар, уж беббалар, ца1 ба. Цар хъабаьн моттиг ца1 е – уж Адам пайхамагар халар (Даьлера салам-моаршал халда цун). Лакххиннаволча Аллах1у хъа белгал ду из, аларц: **« Боккъонца бакъ да, 1ийса, Аллах1а гарга, Адама тара ва (кхоларгахь). Цо топпара кеп хъа а яь, цул т1ехьаг1а аьлар Цо цунга: «Хъахила!», т1аккха из хъахилар»¹⁰.**

Т1аккха Лакххиннволча Аллах1ас Адамаг1 хъа дебар дукха адам, уж лаьтта чохь д1абаржаш. Лакххиннволча Аллах1ас аьлар: **«Ший белгалонашт юкъе я - Цо шо лаьттах кхоллар, цул т1ехьаг1а шог1 холкъ даь д1ад1оарждар»¹¹.**

Из фа яхар да аьлча, дерриг адам цхъан даьг1 е цхъан наьнаг1 е, хъадаьн халар да. Цхъанне бокъо дукхаг1 яц, кхычан гарга, цун кхолларагахь е, хъаян моттигаг дилач е. Х1ана аьлач, эггара хьалхара Аллах1ас кхолла саг Адам пайхамар ва, массадолча адами да, цул т1ехьаг1а цун сесаг кхоллай цог1 шийг1 - Хъава, массадолча адами нана. Такх берригаш цу шинаг1 хъабаьнаб. Иштта нах

⁹ Къуран, 4:1.

¹⁰ Къуран, 3:59.

¹¹ Къуран, 30:20.

хъа деба луж д1алаттаб ба, Аллах1у уж берригаш д1акхолх баллалца, Къемат ди хъа отталц.

Т1аккха сена курал лела ю цо (саго), кхычан хъалашк, 1оте1 хъан ву цо из, чо хъан оттаву цо из, лерхам боацаш хъан хул из цунца, берригаш цхъанегар хъабаьнна халача? Пайхмарас (Даълера салот салам-моаршал халда цуна) аьннад: *«Боккъонца, Лакххиннволча Аллах1ас д1адаькхад шоана юкьер кур халар, шо жах1еле долча хана шоаца хан дола, оаш даьшцане курал ер д1адакхад. Им диллар Аллах1а кхераш хул, 1ас вар даькъаз ханав. Дерриг адам – Адам т1ехье я, Адам – топпара кхоллав»*¹².

Лакххиннволча Аллах1 аьннад:

«Нах ма хиннабац цхъа уммат долаш мара, т1аккха бекъабеннаб уж. Хъа (Мухъаммад) Даълера дош хъалхадаьннадецаре (Къематденга бекхам т1ехъататтарца), царна юкье кхел ерг ма яр (кераста наха 1азап даларца) уж бекъалуш болча (дин) х1ама»¹³.

Массаболча наха бух, хъалххе баьха, т1айог1ача заманчохъ бахаб болчар а, ца1 ба. Цар хъа болабалар овла цхъа дин т1ехъ е, метта т1ехъ е ханаб. Амма бакъ да, уж дукх хъадеба баларц, цар д1абаржар халар, дукха йолча тайп-тайпар лаьттанчохъ, из бахъан долаш юххера а нах бекъ балар метташце, бесашце, оамалашце. Из халанц даддоацаш хъам да, х1ана аьлча бахъан дар из нах дукх халар, цар вахар, уйла, тешар тайп-тайпара хандаьр. Из бахъанце Аллах1у ше Элчаче бахтар царг, уж нах юх берзабе аьнна, шоай хъалха хан бола дин т1ехъ хург болаш, ца1 хан вола Аллах1а 1ибадат дерг долаш, цун новкъост ца тухаш.

Лакххиннволча Аллах1 аьннад: **«Х1ара умматага элча вахийтав Оаха: «Аллах1а 1ибадат де, т1аг1ута гаьна а довла аьнна!». Т1аккха царе ва ше Аллах1у нийсваьр, царех ва шийна т1ехъ тувлавалар важиб хиннар а. Лаьтта д1а-хъа а г1ой, д1ахъажа харцбаьри чаккхе мишта хиннай (уж х1алак мишта хиннаб)»**¹⁴.

Цхъабакъда, Исламу теркам лоацац, хъежац, наьха духараг е, сибатаг е, Элчано ма алларо (Даълера салот салам-моаршал халда цуна): *« Цкъаза саг хул мос кега енна, дом т1абажа, дувхар тиш долаш, цун б1ар хъажац, наьха б1арг гаьн болаш, цо Аллах1ац ч1оаг1о яча, Аллах1ас цун луь луш, цу дийхар»*¹⁵.

¹² Муснад имам Ахьмад, 2/361, хъадис 8721.

¹³ Къуран, 10:19.

¹⁴ Къуран, 16/36.

¹⁵ Мустадрак ас-Сахихейн, 4/364.

Цхъан наха юкъе тоаб хул, наъха башхонца цунца пайда эц безам болаш, к1айвар 1арчо хъа къоставеш, в1ахивар къечо хъакъоаст веш, из бахъан долаш, цо хъамано т1авуг цхъа тоабан, наха цаезаш, иштта дола хъамано Исламу ерриг на1араш д1акъувл цана. Пайхамаро (Даълера салот салам-моаршал халда цуна) хъа белгал даъд бахъан, фа бахъанце наъх ц1ук тайп-тайпар хиннад, е цар оамал, г1улакхаш: *« Бокъонца, Лакххиннволча Аллах1у, Адам кхоллав цхъа коа лаъттах, бес беса дола лаъттах хъаййца. Цу лаъттанг хъажжа саг хъа ханав: ц1е, 1аържа, к1ай, 1ажаг1а бесаш долаш, цан юкъе ва, к1аьда шоага вар, дика, ву вар»*¹⁶.

Дерриг адам цхъатарра да, Аллах1а гарга, ц1уки бос, мотт, паччахьалкхе, тайп-тайпара хани аьнна доацаш. Амма бакъда, уж къоаст беж дола дарж фад аьлач, цар Аллах1 шариат дукхаг1 леладар, лакха е гарга е ва Аллах1а. Лакххиннволча Аллах1 аьннад:

«Ва нах! Бокъонца, Оах шо кхоллад ма1ач сагаг1 е к1алсагаг1 е, шо даъд оах, къамаш е токхамаш е, шо шейл в1аши довзад долаш, шоан юкъер эггара лерхаме вар ва, Аллах1а гарга – Аллах1а дукха кхийрар. Бокъонца Аллах1, Ховж ва, Довзаш ва»¹⁷.

Иштта дакх, Аллах1у шо, къамаш е токхамаш е кхоллар, дац шо ца1аш кхычарел лакха ба аьнна , в1аши довза аьнна да.

«Адам пайхмара дезала сий даъд Оаха, Уж лаътта а форда т1а алелийта оаха. Ц1енача х1амаех рузкъа аденнад оаха царна. Оаха кхеллача дуккхачарел без баъб оаха уж»¹⁸.

Из сий дар, массабола адама да, цхъа саг хъакъоаста ца веш. Аллах1 дувца ший Къуранчохъ: **«Из вакх- Из, шо даър лаъттан т1ехъ халифаш (Аллах1 шариат чакха дакха аьнна), цхъабараш эйбаъ кхычарел даржашкахъ»**¹⁹.

Аллах1у дерриг адам кхоллар бахъан да, шийна 1ибадат де аьнна, уж лаъттан т1ехъ д1абоарж баъ, шоашт т1адехка хъамаш чакх доакхад долаш, иштта хъамаш да уж, Аллах1 белгал даъ ший аяташкахъ. Иштта хъа къоаста баъб уж рузкъанц е, г1улакхашц е, хозленц е, сибатац е, бесашц е. Амма бакъда уж иштта хъакъоастбар дац, цар шоашта юкъе моастаг1ал де аьнна, Къурану белгал даъд из фа бахъан да:

¹⁶ Сахих ибн Хиббан, 14/29, хъадис: 6160.

¹⁷ Къуран, 49:13.

¹⁸ Къуран, 17:70.

¹⁹ Къуран, 49:13.

« Оаха цан рузкъ деннад х1аранен, дуненчохъ баха аьнна, цхьабараш лакхаг1 баьб даржашкахъ, духъа цхьачар кхыбараш болх бе аьнна хьаэцаб болаш»²⁰.

Цу хьаман т1ехъ т1а товжаш, Исламо мог деш дола, уж берригаш цхьатара халар хьамаех дакх, хьанз вай 1ахьоаха дергдар:

- Х1ара саге бокъо лор ер да, къаьстта, ма1саг ва аьнн е кхалсаг е аьнна доацаш, цун хьаяьн моттиг, саге бос къоаст ца беш, цун йолаш йола бокъонц пайда эцитар, цун йоаг1аж йола кортмукъале д1алуж. Цун кортмукъале белга еж яр, дин Ислам да, хьайбашт йола кортамукъалер хьа ара воккхаш. Хьанз болча наха иштта йола кортамукъале цунца дукхачар пайда эцаш ба. Цул т1ехьаг1а хал хеташ хьахулаш дар фад аьлач – дукхаг1 бола нах хьайби хьиспе берзар да, цхьакха эхъ, эздел, г1улакх доацаш, кхыметтал шей дай малаж ба ца ховж. Набахтеш хьал йизай, харца лелаш болча нахах, наьха хьакх дуьаш болчарц, зулум леладеш болчарц, уж доацаш кхы дола харц хьамашц а. Элчано аьннад (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна): *«Берригаш нах цхьатарра ба, ехки царгаш санна»*.
- Берригаш нах цхьатарра ба Аллах1 шариата гарга, цхьакха башхало яц, уж ма1, е кхал, халар къоастабеш, е кхекхе къам да аьнна, е ц1уки бос кхыч тайпара ба аьнна. Лакххиннволча Аллах1у дувц : **« Боккъол, Аллах1а амар ду шуга, шоаш тешаме даь дола наьха хьакъаш шоай даьшта д1але, аьнна. Иштта оаш наха юкье кхел йича, (Аллах1а амар ду шуга) нийсхонца кхел е яхаш. Боккъол Аллах1 - Хозаш ва, Гуш ва»**²¹.

Пайх1марас аьннад (Даьлер салот салам-моаршал халда цуна): *« Ва нах! Шоан хьалх д1абахараш х1алак халар фа дар аьлча, шоашта юкье сийдолчу, в1ахиволчу хьам лочкъеч, хьам ца деш вутар цар из, нагахъ санна къечо хьам лочкъеч, цун 1азаб лура цар! Аз Аллах1а дув буь! Нагахъ санна Фат1имас, Мухьаммад йо1ас хьам лочкъеч, аз цун кулг д1адоакхарг ма дар»*²².

- Иштта уж нах цхьатарра ба, шоашта т1адала г1улакхаш кхоачаш дергахъ, юхдекъаргахъ; ч1ир лехаргахъ, маьл халаргахъ. Лакххиннволча Аллах1у дувц: **« Дик даь саг, мискъоала заррат миссел, б1аргудда цуна из. Ву даь саг мискъоала заррат миссел, б1аргудда цуна из»**²³.
- Иштта цхьатарра ба нах, массане сий лордаргахъ. Цхьанена бокъо луц царг холо 1овшит, цар ц1уки бос кхыч бес ба аьнна, е кхалсаг 1ото1ае ма1сагал, мазхьаб бахьанце, е кхыч бес дог тешар да аьнна.

²⁰ Къуран, 43:32.

²¹ Къуран, 4:58.

²² Муслим.

²³ Къуран, 99:7-8.

Лакххиннволча Аллах1у дувц: «Аллах1 воацаш уж кхайкаш барашта (цар даьлешт) еппар ма е оаш, (оаш еппар йой) цар аллах1 яппар ергья шоашта ца а ховш (Аллах1 ца а вовзаш) моастаг1ал деш. Иштта х1ара уммата хозьяьй Оаха шоай 1амал. Цул т1ехьяг1а уж берза меттиг шоай даьла волча хургья, т1аккха цо царга дувцаргда цар хьадеш мел хиннар (цунца царна бекхам бергба) »²⁴.

- Иштта Аллах1ас саги ц1ий 1одахтар хьарам даьд (хьакх доацаш), цун рузкъ (бокьо йоацаш хьаэцар), цун сий лордар. Даьла Элчано аьннад: (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) « *Боккьонца, шун ц1ий, шун рузкъа, шун сий – хьарам да, укх дийнахь из хьарам халара тарра (1арафат ди да из), укх бетта (зиль-хьиджа бутт ба из), укх меттиге (Макка е из). Из са къамаьл д1акхайка долда хозаш волчо цахозачун. Хал мег иштта а, цахозачу дика дагалаца мег, хозаш волчул, шийна хьазачул т1ехьяг1а*»²⁵.
- Иштта бокьо цхьатарра е цар наха юкье, цхьанахь болх бе меттиге т1аоттаргахь, нагахь санна цан болх бе хой, низз кхоаче, аьттув бале. **1удей Аль-Кинди** яхачох дувц, Даьл Элчано аьлар аьнна: (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) « *Ва нах! Шоаг1 цхьануз, тхуна цхьа болх бича, т1аккха оах из хьул бича, хьамаш тега мах санна из бале а е дукха, из Къемат динахь боаккха мах болаш хург ба*». Шийна из къамаьл хазача, хьалг1атар 1аьржа сибат долаш къунах – бокьонца цун со хьанз б1ара хьежаш уйла ю аз, ансарех вакх ер аьнна – цу аьлар: « *Кьоабал бе согар хьай болх, хьай Даьла Элча!*» Цо аьлар: (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) «*Хьанза яьх аз, тхьовр эйс аьнна: цо саги белхац вай пайда ийца бале, хьавоаг1ал из уж болча, к1езиг бале из болх е дукх бале, шийна цунах доаг1ар д1аэцадда цу, ший доацар дутарг да цу*»²⁶.
- Иштта цхьатарра бокьо е цар пайда эца укх дуненчохь долаш дола Аллах1 ни1маташц. Лакххиннаволча Аллах1 дувц: « **Ва нах! Лаьтта долчох оаш даа ц1ена, хьаьнала долаш. Шайт1а наькъашта т1ехья ма довла шо. Из шун – белггала дола моастаг1а да**»²⁷.
- Иштта цхьатара ба уж, ца1 вола Аллах1а 1ибадат дара, шийца цхьаккха новкъост хан воацаш. Ислам денад массабола нахаг, уж кьоаст ца беж, бесаш тайп-тайпара да аьнна доацаш, ма1нах, кхалнах ба аьнна, е дикач тайпан ва аьнна. Берригаш - Аллах1 лай ба. Лакххиннволча Аллах1 дувц: « **Ва нах! 1ибадат де шей Аллах1а, иштта Аллах1 ва из,**

²⁴ Къуран, 6:108.

²⁵ Бухари, 1/37.

²⁶ Сахих Ибн Хиббан, 11/469.

²⁷ Къуран, 2:168.

шо кхолла, шул хьалха хиннараш хьакхолла – такх хал мег шо кхераш»²⁸.

Пайх1мар шариату дерриг хьарам даьд, расавому фанатизму т1амавуга дола хьаману, кьоадам бар цунгахь хилча а. Абу 1укъба волчо дувц (Аллах1 раьз халва цуна), персашт юкьер цхьа аьла вар из: « *Со цхьан Даьл Элчанц (Даьлер салот салам-моаршал халда цун) Ухьуде т1ом беш вар, хьам техар аз цхьан керест сага, аьнна: « Нахьи сугар д1аэцлахь! (хьам тохач хана оал из) Со – перси во1 ва хьун», т1аккха пайхамар волча оаг1арахь д1авийрзар со, цу аьлар: « Аьнна далар 1а «Нахьи сугар д1аэцлахь! Со – Ансари во1 ва хьун!»*²⁹.

Вайна б1арго, Даьл Элчано (Даьлера салот салам-моаршал халда цун) ансарах ва ала яхаш, х1ана аьлча из дукха дезар цун, персашк из вулачал, персашк цо ше д1авалар харцахь деце а. Амма бакьда, из пайхамаро алар, цун г1улакх д1ахьукхаш дар, везар ца везар гуч докхаддолаш дин бахьанце, е из гаьна воккхаш молаг1 йола курал кьаманц хот яьнн хургйоцаш.

Саг хьаваьн моттиг е, цун сибат е, Ислам кьоаст деш белгало яц из. Бокьонца, Даьл Элча (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) Сух1ейб Ар-Руми яхар е Рабахь во1 Билал е, шийна уж дукх безар хьагойтеш вар, цу аьлар: (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) «*Из- Ялсмале г1орг волчарех ва (Рабахь во1 Билал)*». Иштта Фарис мехкар Салман хьох вар цу, цунах аьлар: «*Салман вайг1 ва, са дезалаг1 ва из*».

Иштта из долаж, Пайх1мару (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна), гучьяькхар ше дархал, эг1азвахар, гоамал, моастаг1ал, даьвоша – Абу Лах1аба, из хьоахавеш Аллаx1 сурат досадаьд, кьемат ди отталц из сурат дешад долаш, цу сурат чохь цун ч1оаг1у я 1азаб луддолаш халар, Лакххиннволча Аллаx1 дувц: « **Х1алак халар Абу Лах1аби ши кулг. Кхоачам банзар цун рузкъуно е, дезало е, наха юкье моттиг лакх халаро е. Йогаш йола ц1арал ча тоссаг ва из**»³⁰.

Вайн дика йовза, цуна хьаяьн моттиг, из 1арби халар, кьурайшит халар, шей тайпан юкьер корт халар.

Сийдолча Кьуранчохь вайна хьаб1арг гойта, хьалхар бусулба наха шариат, массабола наха дасса хандола. Лукьман ц1и хьоаха йу, 1аьржа хьабашер лай хан вола, Аллаx1 цун говзал, хьакъал дан хан вола, из бахьан долаш, цун ц1арах б1арча сурат досадаьд. Цу суратчохь дик вувц из, цун хоз хан дола куцаш хьоахадо, иштта Кьуранач дола кхыча сураташкахь вувц из, массала, сурат «Нүхь», «Ибрах1им», «1имран дезал», «Марьям», «Юсуф», «Юнус», «Мухьаммад» иштта

²⁸ Кьуран, 2:21.

²⁹ Абу Дауд, 111: 1-3.

³⁰ Кьуран, 111:1-3.

кхыдолча сураташках а. Бусулба наха дешаш дола сураташ да уж, х1аара динахь ламазагахь дешаш дола: 1уйрен, сайран. Из дерриг сана да аьлча, бусулба наьха дегаш хуьддолаш цхьатарра, наха юкье нийсхо хург йолаш, цар кхетам цу т1ехь хург болаш, нах кьест ца баргахь 1аьрж ва к1ай ва яхаш.

Эфиопи яхар – африкер паччахьалкхе я, цар дукхаг1 бола нах 1аьржа ба. Пайхамаро, бусулба дин нах т1абехар кхайкарал даьча хана, кьурайшит наха 1азаб телар им диллачо, т1аккха пайх1марас д1аг1о аьлар ший асхьабашк цу метте, цо аьлар: *«Бокьонца, цигара паччахь ва, цхьанена зулам ца деш»*.

Эфиопер паччахь Наджаши д1акхалхача хана, Даьл Элчано аьлар: *«Даьк ламаз де аьлар цун т1ехьа»*, асхьабаш аьлар: *«Цу хьабашер вола лайн ламаз де ях 1а»*, т1аккха Лакххиннаволча Аллах1ас, 1одоссадар аят: **«Китаба охлошта юкье ва Аллах1аца, шугадессачунца (Кьор1аца), шоашка дессачунца (Товратаца, инжилица) им дуллаш вар, Аллах1а кхера а кхераш, Аллах1а аятех к1езига мах ца эцаш, царна шоай маьл ба шоай далла гарга. Боккьол Аллах1 хьисаб сиха деш ва»**³¹.

Пайхамарас (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) аьннад: *«Аллах1аг гешт дар деха шей вешийна»*, т1аккха муг1ураш хьанийса дар цу ламаз дечар, т1аккха Аллах1 веза вир цо, диъац *«Аллах1у Акбар»* аларц (даьк ламаз да цун цунах ловж дар)³².

Нийсхо яра нах т1абехаргахь Исламчохь хана дац кьаьста сотувсаш е, кьамаьл деш е, Даьл Элчано (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) из г1улакх ше кьама юкье д1аоттадаьд. Массала, Зейд во1 Усама (Аллах1 раьз халва цуна), Даьл Элчано (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цун) мукъавита лай вар из, иштта цун во1 мукъавита, ч1оаг1а 1аьржа вар из, меражи бухь хьайза болаш, дале а Пах1маро (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) массахан шийцане хьаэцар цу, из е, йи1и во1 Хьасан е, Паьтматт во1 (Аллах1 раьза халва цун) оалар цу: *«Я Аллах1, дукх везалахь уж шиь, бокьонца суна дукха беа уж»*³³.

Цул совг1а, Пайх1марас (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) 1арафатер аравалар соц даьдар цу хьожал деча хана, 1ибадатац хоттан дола г1улакх, бусулба нахаца а, усама бахьанце, цунга хьежаш. Т1аккха хьавер из (Аллах1 раьза халва цун) Йеменер болча наха аьлар: *«Из Усама бахьанце хьежаш д1аьг1ад вай?!»*. Т1ехьаг1о уж нах дина юх кхийтар, нах юх баьнача динахь.³⁴

³¹ Кьуран, 3:199.

³² Бухари, 1/466.

³³ Бухари.

³⁴ Сияр А'лям ан-Нубаля, 2/500.

1айша (Аллах1 раъз халва цуна), Даъл Элчана сесаг я из (Аллах1 салот салам-моаршал халда цуна), аьнндар: « Цхъанена бокъо яц Усама ца веза, шийна хъахазачул т1ехъаг1а, Даъл Элчано оалаш: « *Аллах1 везачо е, Цун Элч везачо е, Усама веза волв*».

Пайх1мар къамаъла т1ехъ, массахана г1улакхаш хулар. 1айшас аьлар: « *Даъл Элча безам бембар з1амиг Усамай мераж т1адам д1абакх, 1айшатес аьлар: « Вита из аз д1абоакхарг ба хьуна» Элчано аьлар т1аккха: « 1айша! дух везалахъ из, суна духа веза хьуна из*».

Цул совг1а, Даъл Элчано (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) Усама т1аоттавар цо амир ваъ, из волашахъе 1аържа мукъ вита лай, бусулба эскаран, римлянашт духъал; цу эскара юкъе болашехъа, г1орбаьнна сий долаш асхъабаш. Цхъаболча асхъабашт из совлен хийтадар Усама иштта лакх эйвар. Т1аккха шейла къамаъл де бола балар уж. Из Пайх1мара шийна хайначул т1ехъаг1а, мимбарат хъат1аваьн, Аллаха хоастам била аьлар: « *Нагахъ санна оаш цун чин 1ото1аеш дале из амир ва аьнна, халалаш оаш т1аккха цун даьн чин 1ото1аерг. Даьлах дув буъ аз, нагахъ санна из мегаж халач (Зейд ва цун укхаз ловж вар), т1аккха амир халар хъакъ дакх цун (Усамай), нагахъ санна суна из дух безаш болча нахах юкъер халач, Усамай да ва цун укхаз ловж вар (Хъарис во1 Зейд), из д1аваьнчул т1ехъаг1а, суна духа везар из вакх (Усама)*³⁵.

Пайхамар (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) д1акхалхар, Зейди во1 Усама араваляхъ хъалх т1ом би аьнна римлянашц, цо хъалххе яхаш вар из: «Усамай эскар д1адахийт, Усамай эскар д1адахийт...».

Даъл Элча д1акхалхач хана (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цун) Абу Бакр (Аллах1 раъз халва цун) Халиф харжар, Даъл Элчано даьча васиетац. Хаттаб во1 1умарас (Аллах1 раъз халва цун) Абу Бакраг аьлар: « Ансарашт бакхъа хета, эскара т1аоттавич Усамал воккхаг1вар». Абу Бакр ч1оаг1 эг1аз ваха аьлар: « Хъа нана йусал хьо воацаш. Хъай Хаттаб во1! Даъл Элчано ше оттваъ ма ви из, т1аккха 1а ях суга из хувца?!! Са са бе доалаш волча Аллаха дув буъ аз, суна ховре аькха хъайбаш со вуъарг ва аьнна, хъат1а а Усама хъалха волаш эскар д1адохтаддар аз!».

Т1аккха, из 1аържа, къуна волаш вола амир Усама ше эскарац араваьлар Мадинатер. Абу Бакр из накъаваккха араваьлар. Усама ше говрат1а хъат1ахайча, Абу Бакр хъат1вера цуна кугаш гарга. Усамайн эхъ хийтар из г1улакх иштта эттачул т1ехъаг1а, т1аккха аьлар цо Абу Бакраг: « Хъей Даъл Элчана Халиф, Даьлаг1 дув буъ аз, хьо е говрат хъат1ховг ва, е со 1овоссаг ва говрат1ар», Абу Бакрас жоп далар цуна: «Даьлаг1 дув буъ аз, хьо цу говрат1ар 1авоссаг ма вац, е со цу т1а

³⁵ Бухари, Муслим.

хъат1а ховгвац, кхыгъ са ког т1а дом т1абажабац цхъан сахъата аз никъ барца Даъл накът1ехъ».

Цул т1ехъаг1а хъаттар Абу Бакрас (Аллах1 раъз халва цун) Усамайг, 1умар шийца вита аьнна Мадинате, цу шийна новкъастал деддолаш паччахьалкхен г1улакхешкахъ. Вайна цу хъамано хъагойтар, пурам деха дезаш халар эскаран хьалха латташ вола амирагар, из з1амаг1 вале а.

Наха юкъе нийсхо халар б1арг йейташ, Даъл Элча (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цун) шигара д1авулавалар. Хъата а из хан волашехъ, эггара дика нахах юкъер кхолларгахъ, цун гаргар нах массарел сийдолажах халар, цун тайп массарел 1арбашт юкъер дика халар, наха юкъе цунгахъ къовсам боацаш, иштта долажехъ Даъл Элчано оалар: « Со вез ма велалеш, насараш 1ийса Марем во1 везвара тарра, боккъонца со лай маркаъ вац, т1аккха оалад оаш: « Аллах1 лай ва Цун Элча ва»³⁶.

Цул совг1а, Даъл Элчано (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) маъре ехтар ший даъ йиши йо1 - Зейнаб, Джыхъши йо1 – мукъ вита лайг Зейдаг.

Пайхамар (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) массахана шийна могоар деж вар, бусулба дин хоз г1улакхаш кертера латтад долаш, шийна т1ехъ баърза хан бола наьха дегашкахъ. Цу из мишта чакх доакхар аьлач, цо наха г1улакхашк из хъажарц, нийсхо еш къоастам ца беш. Абу Х1урайрас дувц (Аллах1 раъз халва цуна): « 1аържа йи1иг е к1аьнк е маъждике хъабоаг1ар, Пайхамарас (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) массахана хеттер царг миштад шун г1улакхаш аьле». Цкъа динахъ уж боацаш б1арга байча Элчано хъаттар мишт цар г1улакхаш? Цар аьлар: «банаб уж аьнна», т1аккха Пайх1марас аьлар: « Суга из хъа хъанна аьндац оаш?». Цар болх цхъа ийша болаш 1ийнад шо. Элчано аьлар: «Хъахьокх шийга цар каш». т1аккха д1ахъекхар цар цунга, цар каш, ламаз дар цу цан т1ехъ, т1аккха аьлар: « Боккъонца, уж кашмаш зулма хьал диза да, цхъабакъда Лакххиннволча Дала нуре хьалдузадда уж, аз цан ламаз дарц»³⁷.

Цар цунгар (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) хьукхам хъаэцар укх дуненчохъ, в1алла т1атовжацар из, ше совг1ат луча хана, цар ц1ук бос къоастбаъ, е ма1саг кхалсагал къоаст яь, массанена цхъатарра кхачид хьожар. Хьизам во1 Хъакимас дувц: « Мухъаммад Пайхамар (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) суна эггара дукха везаш саг вар цунг пайхамарал далалехъ, цунга пайхамарал деначул т1ехъаг1а из (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цун) Мадинате д1атехъваьлар. Пайхамар хьожал де араваьннача хана, Хьизам во1 Хъаким вар ца юкъахъ циг. Циг цуна б1аргдейндар йейменер дувхар, шовзткъа итт

³⁶ Бухари.

³⁷ Бухари.

дирх1ама йохкаш, из ийцар цу, Даъла элчана совг1ата ле аьнна. Т1аккха д1ат1аехъар цу из цун д1але аьнн, цо хъайцанцар. 1убейдуЛлах1ас аьлар: «Сона хет цу аьннач санна: «Боккъонца, шоаш керест нахагар хъам хъаэцаш бац, амма бакъда эцарг е оах из». Т1аккха ехкар цу из цунг (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цун). Т1аккха Пайхамар юхавирзар Мадинате, т1аккха хъат1айихар цу из ааба. Сона б1аргора цо из т1аювхаш е мимбарат хъат1авоалаш е. Цунчул хоза цхъаккха вацар цу динахь. Цхъа ха яьнчул т1ехъаг1а Пайхамаро (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цун) из ааба Зейд во1а Усаман ялар. Хъакима б1арг яйра из цун т1аювхаш, аьлар цо: « Усама! Йейменски ааба лелаю 1а?!! Усамас (Аллах1 раъз халва цуна) жоп далар т1аккх: «Лелаю! Хъана аьлча со – цул дика ва³⁸, са да – цун даьл дика ва, са нана – цун нанал дика е» (Ааба ехка саг цуна ловж вар)³⁹.

Фа долаш аьлар Усамас из къамаьл?!! Боккъонца, - из Ислам дар, берригаш нах цхъан муг1ара ба, къаьстта уж къоаст ца беш, ма1 е к1ал ва аьнн доацаш е ц1ук бос кхыч бес ба аьнн доацаш. Исламу бокъонаш янни цан, царех ца1 е къамаьл де йиш халар парг1атта⁴⁰, хьалха цар из бокъо хан яц (лай болчар).

Даьл Элча (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) цхъан дийнахь ше асхъабашц 1охайна ваг1ар, къамаьл деш царц, вела велаш, цар г1улакхаш белгал деш, ладувг1аш цар лоткъамашт, Исламац доацар хъанийсадеш, дешашкахь дале а, е г1улакхашкахь дале а. Саг 1отовеш из дале, къаьстта из белгал деш. Абу Хурайрас (Аллах1 раъз халва цуна) дувц: «Цхъа шин саго шейла г1ар яьер, царех цхъанус кхыч нана ву ювцаш. Т1аккха из къамаьл Элчана д1акхийтар (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна). Элчано хъат1вийхар из саг, цунга аьлар: «1а човха яьй цун нана?» ца1ац ши1ац аьлар цу цинг, т1аккха къунахчо жоп луш аьлар: «Аз Аллах1агар гешт дех эйс аьнчох». Т1аккха Элчано аьлар: « Хъай корт хьалъайбе, укхаз гулбенача нахаг д1ахъажал». Даъла Элчан гунахь латтача нахаг хъажар из, т1аккх Элчано аьлар: « Хьо дика вац ц1е ц1ука долчал, е 1аьрж ц1ука долчал, шог1 дикавар ва дингахь сий долаш вар»⁴¹.

Пайхамар (Аллах1агар салот салам – моаршал халда цуна), в1алла раъз хулацар, саго саги сий доаде г1ертач хана, шийна б1аргуш, е б1арг ца гуш дале а. Цхъан динахь асхъабаш гулбенбар, Элча шоашта юкъе воацаш, гулбенчан юкъе бар Халид ибн Валид, Абдуррахъман ибн 1овф, Билал ибн Рабахъа, Абу Зарр аль-Г1ыфари – берригаш сий долаш асхъабаш ба уж. 1аьрж бос болаш вар Билал маркаь вацар. Абу Зарр сах оамал йоалаш вар. Шейла цхъа хъам дувца булабалар

³⁸ Бухари.

³⁹ Цун ма1ан фад аьлча: цунах цун ловж вар, ца аабе да ва, керест хан вола, такх цун да а, нана а керест ханаб.

⁴⁰ Шариату бокъо луча беса.

⁴¹ Муснад Исхак ибн Рахивейх, 1/427, хадис 493.

уж. Абу Заррас шийна хетар аьлар, т1аккха Билалас иштта нийса дац аьлар. Абу Заррас аьлар: «Хьоъ ва сона бехк боаккхаш хьай 1аьржчен во1?! Билал цецваьн хьалг1аттар, ч1оаг1а эг1аз ваха волаш, цу аьлар: « Аз Пайхамара д1ат1а хьодда ер къамаьл! – т1аккха сахванна Даьла Элча волча вахар из, д1адийцар цо цунга из къамаьл, т1аккха Пайхамари юхь хувцаелар. Абу Зарра из къамаьл Пайх1мараг д1акхийтад аьнна шийна хазача, сихвенна маьждиге вахар из, маьждиге д1ачуваьнна аьлар цо: «Ассаламу 1алейкум я расулуЛлах1!, - т1аккха Абу Заррас дувц: - шийна даг доаг1ац, салам юх дерздар цо е дерзданцар, ч1оаг1а эг1аз ваха волаш из. Пайхамарас аьлар: «Хьей Абу Зарр! Цун нана бахьанце, 1оттар е 1а цун еж яр?! Боккьонца, хьо хьайгахь жах1ил хьамаш дуса саг ва хьо». Т1аккха Абу Зарр вилхар, корт 1оберзбаь аьлар: «Хьай Даьла Элча, Аллах1аг деха суна гешт дар, велха велхаш араваьлар из маьждигер, наькъа водаш Билал б1арг вайра цуна. Шийна из б1аргвайча, наькъад 1овижа, басилг ше лаьттад 1ото1а я, аьлар цу: « Билал, аз Аллах1а дув буь хьуна, сай басилг лаьттадар хьалъай яьгьац, 1а цут1а хьай ког т1аловзалц. Хьо – сий долаш волаш, 1а со – 1ота1а волаш!

Билалас хьалъайвар из, велхаш волаш, барт баьккха цун басилга, аьлар: «Аллах1а суджуд деш йола хьажа юкъа, аз ког т1аловзабац».

Малав из къунах? Даьла Элча ч1оаг1а эг1аза ваха, ассаламу 1алейкум я расулуЛлах1 аьлач, шийна салам юх дерздаьди даг цадоаг1аш Абу Заррин. Малав из къунах? Лаккха волаш, г1ийла волаш, ч1оаг1а хьатара волаш, мос густой йолаш, готта баламаж долаш, ший волча нах ухаш, цуна сийдола хьамаш хьоаха деш, Аллах1ас цуна дика хьам лаьрха хана доала. Амма бакьда, цуна безам бацар цу хьамашк ладувг1а, ше са лорадара, курал хьам чайог1аг йоцаш. Къамаьл дича хана велхар из: «Со – эфиоп ва, селхан 1аьржа лай хан вола».

Малав из эфиопски лай, иштта лакх ваьнна даржангахь, им диллачул т1ехьаг1а, г1улакхашкахь е, эзделгахь е, бакь долча хьаман т1ехь халаргахь е. Цу аьлар шийна хазачул т1ехьг1а, цхьаболча наха Абу Бакарал лакха ше лоарх1аш – хьалхара Халиф, Элча д1аваьнчул т1ехьаг1а, нахах эггара дика волчул, элчаче е пах1мараш е д1абаьнчул т1ехьаг1а - аьлар цо: «Мишта лоарх1 оаш со цунчул дика, со цхьа дик хьам маркаь ма дац, цуна дуккха дикашт юкъе?!».

Малав из эфеопер лай, ше Каабач (хьаж ц1а) чуваьлач, ж1аргашт тугаш детташ, яхаш волаш: «Боккьонца, даькъаза ханав шоана 1ибадат даьра?!».

Малав из эфеопер лай, Даьла Элчано ялсмалер кхы баькха, уйран ламаз даьчул т1ехьаг1а аьнна: « Билал, алал суга, малаг1 г1улакх да бусулба динчохь 1а хьадаь, 1а сатувсаш хьайна цунца дика бекхам баларг, боккьонца суна хьа шин маьчен тат хазадар сайна хьалашк ялсмале?» Билалас аьлар: « Ер маркаь ма

дац аз сатувсаш, бийсан е динахь, аз ламаз ийцача, шиъ ракалат суннат ламаз деш, ламаз эцара, т1аккха сайна т1адала параз ламаз дер е»⁴².

Малав из эфеопски лай, из бахъанце, Даъла аят досадаъ, къематди отталц дешадолаш.

Цкъа Элча (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) волча баъххар къурайш тайпан кертера нах, из 1охайна ваг1ач хана хъабашер Билалац, персер Салманац, римлянец Сух1ейбац, 1аммарац, Хаббабац кхычарца а г1ийла мела болчарц. Къурейш тайпан аьлашт уж б1аргбайнача хана Элчана юхе баг1аш, аьлар цар: «Боккъонца тхона дезар, 1а тхоцане къаьста в1ашаг1кхетар дар, уж юкъе боацаш. Х1ана аьлча, хъаволча 1арби ух, т1аккха тхона эхь хет, цанна тхой б1аргдайта цо лаьщцане даг1аш. Тхо хъоволча даьхкача, 1а уж д1алелхбе, т1аккха тхо д1адахач, хъай безам бале царцане ваг1».

Пайх1марас аьлар: «Дик да». Къурайшитах аьлар: «Тхона каьхат яьзде, цо хъаманца тешал деш». Т1аккха Пайхамарас каьхат яьзанхо хъавихар. Цу хъаманца цуна дезар ма дацар цар дегаш хъат1аузар маркаь, Ислам ч1оаг1дала дог доахаш. Амма бакъда, иштта дика уйла халача а кхоачам бац, нагахь санна из бусулба дина принципашт (кертера бух) духьал дале: принципаш - принципаш е (бусулба дин кертера бух ба, из хувцлуц), дин г1улакхаш – массахана дин г1улакхаш долаш хургда.

Лакххиннаволча Аллах1ас Пайх1мара вахьи (откровение) дессар⁴³: «**1а (Мухъаммад) лелха ма бе, Аллах1аг кхайкаш бараш, 1уйрана а сайрана а Цун сийдола Юхь ловжа. Хьо царна (керест наха) хьалхара жоп дала дезаш вац, уж бац хьуна хьалхара жоп дала дезаш. Нагахь санна 1а уж (им диллараш) д1алелхабой, т1аккха хьо зулам дерех хургва. Иштта зийр Оаха, царех цхъабараш вокхарца, цар аргдолаш: «Ераш ба уж, Аллах1а тхона юкъера шоашта дика даьраш?»**. Аллах1а дикаг1а хаций малаш-б шукар деш бараж? Хъоволча баьхкач, Тха аяташца им дулларах, 1а ала царга: « Салам да шоана! Аллах1ас ше Къахетаме хургва аьнна яьздаьд, моллаг1чо шух во х1ама даьр шийна ца а ховш, цул т1ехьаг1а дехке ваьнна, ц1ена 1амалаш йой, боккъонца Из (Аллах1) – Къеношт гешт деж ва, Къахетаме ва»⁴⁴.

⁴² Бухари, Муслим.

⁴³ Джабраил малайк да, Пайх1мара вахьи (откровение) кхухьаш ханнар, цу вахьин т1аоттадаь малайк да из. Пайх1марас ма алларо, шийга вахьи кхяхьар шин тайпара ханнад: «Хьалхардар – Джабраил малайк ма1ач саги сибат хъаййца духьал доаг1аш ханнад, цу Пайх1марац къамаьл деш, Пайх1марас цунца къамаьл деш. Шоалаг1дар – Пайх1мараг вахьи доаг1ар, гургале оаза тар, из цун эггара хала хулар».

⁴⁴ Къуран, 6:52-54.

Т1аккха Даъла Элчано (Аллах1агар салот салам - моаршал халда цуна) ше бе яъла свиток 1о тасса, тхо хъадийха, аьлар: «Салам да шоана! Аллах1ас ше Къахетаме хургва аьнна яьздаьд».

Цкъа динахь 1охейша даг1ар тхо, т1аккха хъалг1атта д1аваха венавар Даъл Элча, цу юкъахь вахьи дессар: « **Сабаре халалахь цу нахац, Аллах1аг кхайкаш бола, 1уйрен а, сайран а, Цун Юхь ловж. Хъай б1аргаш царах д1амадерзделахь, укх дуне хозле езаш**»⁴⁵.

Цул т1ехьаг1а Даъл Элча, массахана тхуцане ваг1ар, цуна вах везаш хъам халач, тхо хъалг1ейти д1адолхар из хъалг1атлахь хъалха.

Т1аккха малав из эфиоп, селхан лай хана вола, тахан эзди аьла вола, ший дин бахъанце?

Цун истораг ладувг1адда вай, Халид Мухъаммад Халид⁴⁶ яхачо яьздаьча бесса (цуна Аллах1ас къахетам болба):

Из – Рабахь во1 Билал ва, эггара хъалха ламаза кхейкар, ше кхайкарц бакъдар хъадийла. Из – Билал, ж1аргаш духадаьр ва. Из – Билал, малав Билал ца вовзаш, бусулба наьха дегашкахь висар, массаболча меттиге бусалба нах бахач. Из – цхьа 1алаьмате ч1оаг1а тамаш йолаш дола хъам да бусулба дин. Бусулба наха итта сага юкъе ворх1 саг хул Билал вовзаш. Миллионаш адам дакх, Билал вовзаш, цун истори йовзаш, Аба Бакри е, 1умар е вовзаш халара тарра.

Бакъда 1а бериг хаьттач, деш баг1аж бо хъалхара классе ишколашк Египте, Пакистане, Китае, Америке, Россие, Ираке, Сире, Иране, Судане, Тунисе, Марокке, Алжире, Африке, Азе, бусулба нах ма бахача меттиге: «Малав Рабахь во1 Билал?», хьуна цар жоп лургда: «Из – муэдзин ва Даъл Элчана. Из – лай ва, цун аьлу 1азап тийна кхера т1абехкаш накхата, из дина юх туха аьнна, 1а цу оалар: «Ца1 ва, ца1 ва.....» кхетадеш даима худдар са техача, бусулба дину белгал дакхара тарра.

Билал ва из, лай хан вола, ший аьлен инкалаш йоаржеш, цхьа коан финиках, цавалла аьнна.

Цу ше им далар бакъдар, бусулба дину лакх ваьккхар из вахаргахь, меттиг лакх халаргахь, бусулба дин истори сий долаш болча наха юкъе.

Бакъдар аьлча, дуккха элиташ е, наха юкъе, лакх моттиг йолаш, баьхе болаш, авторитет йолаш, б1аьлаг1 дола дакхаг ца кхоачаш, Билалаг кхаьча дола, эфиопер лайг, даим дола сий. Цул совг1а, дуккха истори турпалаш ба г1орбаьнна боацаш, Билял г1орваьн санна. Цун 1аьрж ц1ук халара, эхь хеташ, нахац к1аьд 1имерз лай

⁴⁵ Къуран, 18:28.

⁴⁶ «Рижал хьовла Расул» яха книшкаьтар хъаййца лоацца.

халара, духъале халанзар цун, бусулба дину цун т1ехъ лар йитара, лакх меттиге кхачар из, бакълоро, тешам ч1оаг1 халарц, дог ц1ен халарце, къахъегарц, лакх сийланг кхачар из.

Наха моттар, Билал мо волаш во лай, хъаваън моттиг малаг1 е ца ховш, дезал боацаш, гаргал нах боацаш; цхъаккха хъам доалаъхъ хан доацаш, ше аъле лай хана вола, ахча цо ийца; лелар, малар даъар, инкалшт, кхыча хъайбашт юкъе хандола. Из мо волаш во саг, хъаман пайдан вац, хъам де пайдан вац аьнна, моттар цан.

Цан моттар из мо волаш во саг, цхъаккха хъаман пайдан вац. Им дилла, Пайх1мара т1ехъ ваьрза, из д1авахачул т1ехъаг1а, цу мо волча саго, фа дадда аьнна моттар, бакъда цулт1ехъаг1а, эггара хъалха Даъл элчана муэдзин халар из. Бусулба дин фа болх ба аьлча, х1аранен дийза дийза, массанена а къурайш аьлашт а, им дилла, пайхамара т1ехъ баьрза д1абахачан а, иштта сийдолаш хала.

Из – Билал Рабахъ во1 ва. Малаг1 турпал болх ба, малаг1 сийле е, вайна хъагойташ яр, укх ц1иро, Билал Рабахъ во1ас?!

Бокъонца из – эфиоп ва, Хъамама яха 1аьржа лайчун во1. Лай волаш ваьйв из, Умейя доалахъ хан вола, из ва Халаф аль-Джамхъи яхачан во1, Маккер, Билал нана цун лай ер .

Билали лай вахар дар, пайд боацаш ха йоаешъ, цхъаккха бокъо йоацаш, кхоане т1ехъле йоацаш.

Т1аккха цхъа ха зама яьлача Мухъаммадах (Аллах1агар салот салам- моаршал халда цуна) дика хабар хазар цун: Маккер баха нах шейла къамаьлаш де булабалар, аьле е, хъаьше е, цунах къамаьлаш де болабалар, къаьста Умейя Халаф во1. Из вар Джамхъ яха тайпана воаккхавар, Билал ше доалаъхъ хана вола. Цкъа, ше новкъосташц е, тайпан нахац е, г1улакх доаг1аш вар из. Наггахъа Даъл Элча хъоаха вора цар, из ца везаш, эг1аз ухаш.

Цхъабакъда Билала хъахозашдар цар дича эг1аз ухаш къамаьла юкъе дар дика хъам, бокъонца хъагойташ керда ди, Аллах1 ца1 веш, т1абехаш хозач г1улакхан, нийсхон, кортамукъален. Цу дог доахар уж керда хоза г1улакхаш укх ше вахача къаман да. Кхыъ цу кхетадаьр фа дар аьлча цар къамаьла, Мухъаммад (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) сий долаш, бакълувш, тешаме волаш, хъакъал долаш халар.

Х1аа, цун хазар дар царгер, цецваън волаш, чам чубена, Мухъаммадас (Аллах1агар салот салам-моаршал халда цуна) кхайкадеш хана дола хъам. Цунах дувцар шейла: «Мухъаммад в1алла оапаш бийца вац, бозбуачал деш ханавац, эг1аваъ ханавац. Вай цу хъамашта из сийз вакха веза, нах юхатоха цунах, цун дина г1оде безамбеначан.

Цун хазадар, цар дувцаш цунах; тешаме ва, къунахчал долаш ва, хоз г1улакх долаш ва, к1аьда ва, хьаькъал долаш ва.

Иштта кхыгъ хазадар цуна, цар шейла лергйихе баха бахьанаш дувцаш, цунца моастаг1ал лацара. Хьалхара бахьанаг1 дар, уж шей дай дин т1ехь латтар, шоалаг1 дар, къурайшиташ кхераш халара, шей сийле д1аяьлара, цар керттера дин моттиг хана йола, цар 1ибата столица хан йола, Аравийски полуостров ма болчар. Т1аккха – хьаг1 халар Х1ашим тайпан, къаьстта Даьл Элч цу тайпан халара, кхыч тайпан воацаш.

Цу дийнахь Рабахь во1 Билала, Аллах1ас дог хьадийлар цун, т1аккха хоза чам болаш зов хазар цун. Т1аккха Даьл Элча волча ваха им диллар цо. Билале вахар атта халанзар, им диллача т1ехьаг1а, хьалха санна: даар, малар, наб ер маркаь доацаш. Хабар д1адаьржар массанахьа цо им диллад аьнна, Джамхь тайпана аьлашк д1акхаьчар, кура къиза хан бола. Умейин Халаф во1а дега го бар, лаьттан букът1ехь мел долаж до шайтаж, Билалас им дилларц, Мухьаммада т1ехьварзарц, шийна доаккха эхь даьд, сийза ваьккхав аьнна хеташ.

Умейес аьлар ши шийга: « Х1ама деддац, боккъонца бакъда хьуна, тахан малх д1ак1айла баббац, цунцане цуна ислам д1адудаш маркаь!!!».

Цхабакъда малх д1ак1айла баьлар, Ислам Билалац дусаш. Вешта аьлча, малх д1ак1айла баьлар, къурайшити ж1аргашчане.

Амма Билалац нийсданна г1улакх, духьал цо сий дар Ислама кхоачам боацаш, х1ата а Ислам т1ехь хьакх дале, массаболча наха кхоачам болаш да, цу сатохар шийна тийна 1азапа, из могад дац, къаьста ч1оаг1а болаш, бухаббоацаш, сий долаш бо наха маркаь. Лакххиннволча Аллах1ас хьукхам баьб цунах, духьал 1аьрж бос ба аьнна, е лай волаш ва аьнна, дог сий духалуш ца халар, нагахь санна из имана хьалдиза дале, е Даьл з1анарах ч1оаг1а хотдан дале, хьай нийса хьаман т1ехь ва аьнна мотте.

Билалас д1аб1арг дайта цана, пайдане масал, цо заманчохь б1аьхе хана болча наха, укхан дин т1ехьа ханчан а, кхычана а. Саге кортмукъале, цуна кертера болх е, эца йиш йоацаш халар, дошох е, 1азап даларах е.

Из ворхнен юкьер ца1 вар, ше им диллар гучдаьккха, Даьла Элчано юхьера ше Ислам д1акхайка деча хана. Уж бар Абу Бакр, 1аммар цун нана Сумайя, Сух1айб, Билал, Микъдад е (Аллах1 массанена раьз халва цан). Аллах1ас лораваьв Даьла Элча цун даь воша Абу Т1оалиб т1аг1олла, цуна хьама дейтад доацаш. Абу Бакр лораваьв, ше тайпану, юhebисараш мушрик наькъан хьалийца, аьшка дувхар т1аадийха, малхе к1албитар. Царех мушрик наькъан, шоашта дезар хьадаьккхар, Билал мел воацачох. Боккъонца цо ерриг хало лайра Аллах1 духь. Амма мушрик

наькъан болчар берашк из д1аван, цар из хьайца шоашцане го баха болабалар уж Макке бахаш бола наха хьалешк г1олла, из в1алла к1аьдлуш вацар Аллах1 ца1 ва ца1 ва яхара»⁴⁷.

Из 1отвалар цар д1айха з1амига к1ортошт, иштта дина юхтоха баьхкабар уж, е цун тешам бухбе аьнна, цхьабакъда Билал юхвахк меганцар цан.

Даьл Элчано е, Исламу е, к1алвиса эфиопер лайг1ах учитель вар, массадолча къаман хьукхам болаш, саге сий лора дара е, цун кортмукъале лораера е.

Мушрик наха делкъахана из яьсса аре геттера ч1оаг1а йохьлуча хана, дерзана дег1ац цу дохьданча кхерашт 1аттувсар цар из, т1аккха беза кхера 1отбулар цар цун накхат. Иштта к1иза 1азап дир цар цуна дуккха деношк. Цхьаболча мушрик наха дегаш к1аьд дендар цар цуна иштта ч1оаг1 1азап дера. Уж раьза ханбар из д1ахец, цу цар даьлех, цхьа дик дош оале, шей курал 1ото1ае, кхыч къурайшиташк хьалашк, цар аддоацаш сий доадар шун лай волчу.

Кхыметтел из дош - ала йиш йолашехь, дегац ца оалаш, ший дег1 к1алхарадаккха дуненчохь, иман лорадеш – Билал юхкхийтар из ала, раьза волаш ше хьалан.

Из ца оалаш, ше хьанзалац яхар ала волавелар из: «ца1 ва, ца1 ва...» цунга аьлар: «Оах яхар ала!» цо велаван аьлар, царех кхардаш: «Боккъонца, са мотт из ала ховжа бац!..». Иштта 1азапе волаш улаш вар Билал, юхедане 1от1ехь бовлаш бола нах хьалэьвар из, форта муш д1абийхка, шей берашк аьлар цар, Маккер лоамашк г1олла, улицашк г1олла а удда ве из, амма бакъда цанна дезар аьланзар цу, ше массахана оалаш дар маркаь: «ца1 ва, ца1 ва!..»

Бийса хьат1аеча, къувса булабалар уж цунца: «кхоана алахь хоз дешаш тха даьлех. Адда 1а: « Са даьл – аль-Латт, аль-1узза ва, оах ч1оаг1у яьер хьуна, хьа г1улакха. Тхо к1аьд даннад хьуна 1азап ле, хьанз оаха тхоашт 1азап луж санна да ер..» цо корт хьалъайбаь аьлар: « Аллах1 ца1 ва, Аллах1 ца1 ва..».

Умейя Халаф во1ас хьам техар цун, эг1азваха, ц1ог1 хьекха вулавалар из: « Фа бала бахьаш венав хьо тхона ва к1иза лай?!! аль-Латах, валь-1уззах дув буь аз, хьог1 аз вагвеце массал долаш лаьштие, аьлештие!». Билалас жоп далар, иманах виза волаш, сий ц1ен долаш: «ца1 ва, ца1 ва!...».

Т1аккха цунца къамаьл де, цун духьал е болабалар уж. Билала кхерам тийссар, дехке ваьн волаш аьлар царех цхьанус: «Хьай эг1азло д1асоцае, ва Умейя! Аль-Лата дув буь аз, таханарча дийнахь цун кхы 1азап ма лургдац. Боккъонца из Билал-

⁴⁷ Сахих Ибн Хиббан, 15/558.

вайг1 ва, 1а цо нана – вай лай я. Из раъза хургвац вайна, нагахь санна, къурайшиташ вайг1 кхардабболаш халарца цо им диларц».

Билал теркам беш бархъажар цар оапаш бувца юхьмарашт. Велакъажар из, малх 1уйре з1анараш санна. Т1аккха цо сабарца цар дегаш тохадалийташ аьлар: «ца1 ва, ца1 ва!».

Кхоане хъат1аена делкъа ха ер. Билал арваьккхар цар геттара ди дохьаданча хана, из сабаре вар, духьал латташ вар. Цар цуна 1азап луча хана, Абу Бакр б1арг дайр из, т1аккха ц1ог1 техар цо царга: «Аллах1а кхераце шо?! Саг ве доахка шо, цо яхар аьнна «са Даьла – Аллах1 ва?» Умейяс аьлар: « Хьо ва из толхаваьр, цудухьа йетт аз цуна, хьуна хьанза б1аргуча беса!». Абу Бакрас ц1ог1 техар цунга Умейя: «Нахьи, хьаэца дукха ахча, цун хьуна луддолчел, кортмукъале ле цун».

Из цо алар дезаш вар из. Са парг1ата даьлар цун, ч1оаг1а г1адвахар из шийна хьахазача, Абу Бакрас Билал мукъаваьккхар. К1албиса бар уж Билал вохаве ца могащ, кхыь базархой бар уж, кхетадар цар из вехкача пайда дукхаг1а хургболга, из вувчол.

Билал вехкар цар Абу Бакраг, т1аккха цо цу сахьате мукъ ваьлтар из, цулт1ехьаг1а Билалас ше хьакх долаш йо моттиг хьалаьцар эзди наха юкье. Абу Бакрас ше т1аьнк1але цун кулг хьалаьца д1аводаш, т1ехь кхайка Умейяс аьлар: «Хьаэца из, аз ал-Латае, валь-1уззае дув буь хьуна, 1а шийтта дирхема эца безам халача, хьуна цунах д1алургвар аз из». Абу Бакра ховра, цо из къамаьла к1алависа долга, цун жоп ца далача 1е йиш йолаш вар, х1ата а цуна сий лорадеш, бусулба вош из халарца, жоп далар цо Умейен: «Аллах1а дув буь аз, 1а цунах б1аьц дукха дийха даларе, хьун из д1адал кийч ма вар со!» Т1аккха Даьла Элча (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) волча д1авахар из Билал шийца волаш, цуна хоза кхаь бахьаш из мукъваларц, цу дийнахь доккха ц1ей дар цар.

Бусулба нах, Даьла Элчанц (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) им диллараш, халон сатухаш бар уж, Маккер къурайшиташ телаш хандола 1азапа. Т1аккха Даьл элчано амар дир царг хьиджрат де аьнна Мадинате, цига уж маьрша хубболаш къурайшите мушриках.

Даьла Элча е (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) бусулба нах е Мадинате ч1оаг1абенчул т1ехьаг1а, цо амар дир х1ара ламаза хьалха азан де аьнна. Мала халар из муэдзин пхеьац азан деш х1ара динахь, Аллах1 лакх веш, Аллах1 ца1 веш? Бокъонца - из Билал вар. Ч1оаг1а ше оазаца д1акхайкдир цо, Аллах1 – ца1 халар, кхойтта шера 1азап лейначул т1ехьаг1а. Даьла Элчано (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) харжар из, эггара хьалхара бусулба дина муэдзин халар! Ший ч1оаг1а хозача оазаца, наьха дегащ имана хьалдизар цо.

«Аллах1 лакх ва! Аллах1 лакх ва!

Аз тешал до, кхы даъла ца халар, шийна г1улакх де хьакх долаш, Аллах1 воацар.

Аз тешал до, кхы даъла ца халар, шийна г1улакх де хьакх долаш, Аллах1 воацар.

Аз тешал до, Мухьаммад – Даъла элча халар.

Аз тешал до, Мухьаммад – Даъла элча халар.

Ламаза сихо е! Ламаза сихо е!

Даъкъал халара сихо е! Даъкъал халара сихо е!

Аллах1 лакх ва! Аллах1 лакх ва!

Кхы даъла вац, шийна г1улакх де хьакх долаш, Аллах1 воацар.

Амма бакъда кьурайшитаг1 бола мушрикаш сайцанцар, бусулба ди д1адаржаше дебалуш е латташ б1аргдайнчул т1ехьаг1а. Дукха ха яьлалехь т1ом халар бусулба нахае кьурайшите эскарае юкъе, Мадината юххе.

Ч1оаг1 к1иза т1ом бир цар. Цу дийнахьа Билал хьалхара т1ом бе вахар – Бадре яхача моттиге. Цу т1оме лозунги дешаш малаг1аш дар аьлча Даъла Элчано (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) ц1а яькх аьнна : «Аллах1 ца1 ва яхар дар».

Къаьстта цу т1емагахь кьурайшиташ дуккха боабар, цар кертера мелханар бусулба нахац т1ом беш бар. Умейя ибн Халаф т1ом бе аравала безам болаш вацар. Из вар селхан Билале хина вола аьла, ч1оаг1а цуна 1азап тийнар.

Аравала безам болаш вацар из, нагахь санна цун новкъост Укъба ибн Абу Му1ыт хана вецаре. Цуна хабар хазача хана, Умейя араволаш вац аьнна, мангал хьаййца аьтта кулгиц, из волча вахар из. Умейя б1аргвайр цун 1охайна ваг1аш ше тайпан наха юкъе, т1аккха Укъбас цун хьалашк мангал 1отасса аьлар: «Ва Абу 1али! Нахьи цут1ехь хьае хьайна яьхьам, хьо – кхалнахах ва!». Умейяс ц1ог1 техар эг1азваха: «Дала сийза вакх хьо е, 1а дена хьам е!». Цул т1ехьаг1а цунна бехказло корайинцар арацавала.

Ма дукха къайленаш е хьуна дег1ача хьамангахь, цул т1ехьаг1а хьагучаюлаш. Из 1укъба ибн Му1ыт вар эггара ч1оаг1а Умейя духьал ваьккхар Билала 1азап луш, кхыча бусулба наха а. Тахан Умейя корзаг1 ваьккхар из вар Бадре т1ом бе, цига из д1акхалх! Иштта цига из 1укъба д1акхалх. Умейя яхар вар т1ом бе безам

боацачарех. Нагахь санна из 1укъба яхар вена вецаре ер волча, цо сийзаз ваьккха ара ца ваьлач йиш йоцаш, иштта маркаь аравагволаш вацар.

Амма бакъда Аллах1а ше белхан т1ехьа толам болаш ва. Т1аккха Умейя араваьлар, цун е Аллах1а лай юкъен е – дукха хана денца дов дар. Ч1ир эца ха хьат1аени, декхархо кхыгъ ванавац. 1а хьай д1ахьекхача беса, иштта хубба хьуца а.

Бакъда, Аллах1 кхел хоз чакхйол, зуламхошта т1ехь. 1укъбас дийца къамаьла араваьнна вола Умейя, бусулба наха 1азап тийнар, валар кхоач цунг, хьанус вув из? Из Билала кулгах ла. Иштта кулгаш да уж, Умейяс 1азап тийна хандола. Боккъонца бакъ долаш, цо кулгушцане Бадре т1омат1а вув из.

Т1ом булабанача хана цо шин тоабан юкъе, бусулба оаг1ун байракх яьр: «Аллах1 ца1 ва, Аллах1 ца1 ва яхаш» Умейе дог гошк 1очадахадар – мо кха бахьаш малайк дера цунг. Селхан из Аллах1 ца1 ва яхаш лаьво дийца дош 1азапа к1ал, тахан бусулба дин байракх халар цунах.

«Аллах1 ца1 ва, Аллах1 ца1 ва яхаш» иштта т1ом д1аболабалар, т1ом йисте бала гарг эттача хана, Умейя ибн Халафа б1аргвайра Абдур-Рохьмана ибн 1овф – Даьла Элчана новкъост – цунгар дийхар цо шийна есарал де аьнна, дийна вусагволаш. Абдур-Рохьман ибн 1овф раьза халар цо къамаьла. Т1аккха цунцане есара боалбаь нах болча д1абахар уж. Наькъа болхаш Билала б1арг байр уж, ч1оаг1а ц1аг1арц аьлар цо: «кереста корт – Умейя ибн Халаф. Тахан к1алхар валар дац хьона! Ше тур хьалэйдар цо, корт д1абахийт аьнна, курала безханбола. Абдур-Рохьман ибн 1овфас аьлар: «Ва Билал! Са есархо ва ер...». Миштта есархо ва т1ома юкъе?! Есархо ва ях 1а, хьанза дукх ха йоцаш бусулба нах боабеш хана вола саг?! Вац! – из, Билала моттарца, из белам хетар цун. 1а Умейя велаш вар, кхардаш латтар, ше маьрша ва аьнна мотташ. Кхард ч1оаг1 кхардар шийна ма-могга, цо мо динахь кхард кечван ханвола.

Билала ше цхьанен из Абдур-Рохьман ибн 1овфагар хьавакх могадац аьнна хеташ, кхайкар из ч1оаг1 ц1аг1аца бусулба нахаг: « Ва Аллах1 г1онче! Кераст корт – Умейя ибн Халаф. Тахан цуна к1алхаравалар дац!». Цу кхайкарал жоп далар цхьан бусулба тоабано, шей турашца дагалоацаман кхаьчар уж, ц1ий 1омохкдар цар. Умейя е, цун во1 е кьурайшитащане цхьан т1ом беж ваьла, боабар цар уж. Абдур-Рохьман ибн 1овфа хьамде в1ашт1аьхь даьланцар, кхыметтал т1ехкаро лаьца яьла Умейе дир1 кхалхар яькха меганцар цун.

Билал дукха ха яькхар Умейе дакъа б1ар хежаш лаьтташ, т1аккха юстарваьн кхайкар из: «Аллах1 ца1 ва, Аллах1 тца1 ва!».

Сона моттац, вай бокъо халар Билалагар деха Умейен кьахетам бе аьнна, цу хьалт1ехь. Амма кхыча меттиге Билал е Умейя е в1ашаг1кхийта баларе, т1аккха

аддар вай Билалаг Умейян къант1еравала. Иман е, Даъла кхерар е долаш вола саг, Билал морга, къантера ца волаш 1елугвацар. Амма цар в1ашаг1кхетар хандар т1ема юкье, х1ара оаг1у шей моастаг1 ве аьнна.

Тураш къегаш, боабаьраш 1олегаш, дагалоацамаш чакхдоахаш. Т1аккха Билала го Умейя ван улаш, дег1ат1а цхьа дийна маьже йоацаш. Мишта мичахь го цун из? Цун из го т1ома юкье, турашчане бусулба нах корташ д1аухташ. Нагахь санна цун аьттув баьнбаларе Билале корт д1абохтаббар цо. Цу мо моттиге, ше т1емхо в1ашаг1кхийттач, хьакъал долаш волчун кертеча доаг1аддац, вай Билалаг хатта: «Хъана хоза къант1ера ваьланзар из?»

Денош д1аухар. Макка хъаяькхар... Даъла Элча (Даълера салот салам-моаршал халда цуна) Макка чувахар, Аллах1 лакх веш, хоастам беш, итт эзара бусулба эскара хьалха латташ. Эггара хьалха Каабан д1ат1авахар из. Из лакхера дина моттиг я, къурайшитах ж1аргаш гулдеш хандола шере денош массал.

1а ала (хье Макка чуводаш): **«Бакъдар (Ислам ди) денад, харцдар (керастал) дехада, даъра харцдар дохаш (д1адолаш) ма-д»⁴⁸** (Макка чу а вахар пайхамар, цу чо кхо баь кховзткъа ж1ар латташ, ер аят дешаш, ший бе йоллача 1асаца уж шедар 1о а легадеш).

Укх динахь денца – цхьаккха ал-Лат, ал-1узза, Х1убал яц. Тахан денца, саг 1оте1а хугвац кхера е ж1арга е! Дерриг адам 1ибадат деш хургдац, Аллах1 маркаь, шийна тарра цхьаккха воацаш, Из – ца1 ва, Воккха ва, Лакх ва.

Даъла Элча (Даълера салот салам-моаршал халда цуна) Каабач д1ачавахар Билал шийца волаш. Из (Даълера салот салам-моаршал халда цуна) к1оарга д1ачавода, духъала кхеталца Ибрах1ам пайхамара (Даълер салам-моаршал халда цун) тарра долча ж1арга т1аьскашц гадат деш воалаш. Даъла Элча (Даълер салот салам-моаршал халда цуна) ч1оаг1а эг1аз ваха аьлар: **« Аллах1 боаболба уж! Вай да (Ибрах1ам) хиннавац т1аьскашцане гадат деш. Ибрах1ам пайхамар е жугте а е насаре а хиннавац, бакъда хъаниф хиннав из (массадолчул нийсаг1долча динах вола), бусулба хиннав (Аллах1 ца1 веш), ширкал дерех хиннавац»**. Т1аккха цо (Даълера салот салам-моаршал халда цуна) Билалаг амар дир Каабат хьат1аваьле азан де. Билалас иштта хьадар. Ма хоза ха ер из, моттиг а хьал а!

Макке вахар сацадар. Эзара бусулба нах сейца цхьа дег1 санна, т1ехь оалаш ладувг1аш Билал дича азана.

Даъл элча (Даълера салот салам-моаршал халда цуна) Макке бахача нахаг кхайкарал дир цо укх дешашчане: **« Ва къурайшитах! Бокъонца, Аллах1ас ц1ен**

⁴⁸ Къуран, 17:81.

даьд шо жах1али долча хъамаех, дай сий лакх эйдара ца доаг1аш хьал т1ехъ... Барриг нах Адамах баьнаб, а Адам топпара кхоллав...» Цо (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) ше къамаьл чакх даьккхар укх дешашцане: «*Ва Маккера нах! Фа хет шоана, аз фа дедда аьнна хет шоана?*» Цар жоп далар: «*Дик дар. Хьо сийдолаш вош ва, сийдолчан во1 ва!*» Цо (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) аьлар: «Даг1о, шо дерригаш мукъ да!» Мушрикаш шей ц1аг1а юхадувцаш оалар: «Из ва из Мухьаммад ше кье нахацане, селхан вай арабаьха укх шахьарчар? Из вий хьо из бокъонца, вай цунцане т1ом беш, аравоахаш, цун гаргара нах боабеш? Из вий хьо из бокъонца, хьанза дукх ха йоацаш вайга къамаьл даьр, вай сенош цун кара хандола, 1а цу вайга аьлар: «Даг1о, шо дерригаш мукъ да!»».

Билал Даьл элчанц (Даьлер салот салам-моаршал халда цун) вахаш вар, массанахьа воаг1аш вар в1ашаг1кхетач моттиге: ламаза нах т1абехар, шийна т1адехка 1ибадаташ лорадеш вар, укх сийдолча дину, боадангар сердолаг вига, лай волча эзди ва.

Ислам дарж лакх доалаш дар, цунцане бусулба наха г1улакхаш лакх доалар. Х1ара дийнахь Билал Даьл Элчан (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) дега гарг воаг1аш вар, цо оалар: «*Билал – ялсмалер саг ва*». Бакъда, Билал ше эзди камаьрша вар, массахана ше селхан лай ханар дицлуш вацар»!

Цкъа вахар из шийнае вошае зоахал дувца шин йо1а. Цо аьлар цун шин йи1ига даьг: «Со – Билал ва, ер са вош ва, 1абдан Эфиопер. Тхо тулдан дар, бакъда Аллах1ас нийс новкъа даьхар тхо. Лай дар тхо, Аллах1ас мукъ даьхар тхо. 1а тхуга уж маьре байте, берриг хоастам Аллах1а ба, хьо юкххете, Аллах1 лакх ва!».

Билал лай волаш висанцар, вешта аьлча бусулба динчохь аьла волаш халар. 1умар ибн ал-Хаттаб веце цунах аьннар, шоалаг1воа халиф, (Аллах1 раьза халва цуна): «Абу Бакр – тха аьла ва, цо мукъ ваькхар тха аьла ва».

Даьл Элча (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна), д1акхалхача хана, Абу Бакраг (Аллах1 раьза халва цуна), амар дир цо цун бусулба наха г1улакхашк хьажа аьнна. Билал Даьл Элчан халиф волча вахар цо аьлар цунга: «*Ва Даьла Элчан халиф! Пайхамарас (Даьлера салот салам-моаршал халда цуна) аьннад: «Динахь е бийсан е доазо лорадар дика да б1арча бетта марх кхабара е ламаз лоаттара е. Нагахь санна хьо д1акхалхе, цунна д1ахо яьзду дика хьамаш, цо хьалха даь хандола, рузкъа хьат1аух цуна, кхыг фитната лораваьв из»*⁴⁹. Абу Бакрас аьлар: «Т1аккха фа дезаш яьх 1а из, ва Билал?» цо аьлар: «Са доазо лораде безам ба, валлалца». Абу Бакрас аьлар: «Малав т1аккх тхона ламаза азан дергдар?». Билалас жоп далар б1аргаш хих диза долаш: «Пайхамара д1акхалхача денца кхы

⁴⁹ Муслим.

азан де безам болаш вац со». Абу Бакрас аьлар: «Юххевисе азан де тхона, ва Билал!».

Билалас аьлар: «Ва им диллача наха паччахь! Нагахь санна 1а со мукъ ваькха вале хьайна, т1аккха соца ве со. Нагахь санна 1а со мукъ ваькха вала Даьла духь, т1аккха со вита са болха бита Аллах1аг». Абу Бакрас аьлар: «Аз мукъ ваьлтав хьо Даьл духь ва Билал!..».

Билал Шаме вахар, цига юхе виса а доазо лораде а безам болаш. Даьла Элча (Аллах1агар салот салам – моаршал халда цуна) шийна г1анахь б1аргвайча, цо (Элчо) аьлар цунга: « Фа хьам да хьо иштта шоага халар, ва Билал? Мала новкьорло е тхона 1а зерт ца дар?». Цул т1ехьаг1а Билал г1айг1ане ваха Мадинате вахар. Даьла Элч каш зерт де ваха волаш, б1арга хий даьнна вийлхар из, т1аккха Хьасан е Хьусайн е б1арг байра цун, цан барт баьккха марх1бехкар цу уж. Цар аьлар цунга: «Азан де вайн».

Циг маьждиге тховт1а хьат1аваьн, ламаза нах т1абехаш азан дир цо, ше к1аьд-хоз оазаца. Из азан де волавелача «Аллах1у Акбар, Аллах1у Акбар!» Мадинат тохаялар, шийна из азан оаза хьазача, Даьла Элча (Аллах1агар салот салам – моаршал халда цуна) дийна волча хана хаза хан йола оаз. Цо «Ашх1аду анна Мухьаммадар РасулуЛлах1», аьлача, нах арабийлар шей ц1еношкар, т1ехь яхаш, белха-белхаш. Дик д1аоала даланцар цун из, Даьла Элча дага веха, б1арга хий даьнна оаз г1ел ялар.

Т1ехьер азан дар цо, 1умар халиф Шаме венача хана. Наха дехар дар цунга (1умараг), Билал хьавийха, цхьан ламаза мукъа азан дейта аьнна. Им диллача наха имамас (1умарас) хьавийхар Билал. Т1аккха Билалас азан дир. Бусулба нах бийлхар, в1алла ца бийлхача беса, 1умар ч1оаг1а велхаш.

Из (Билал) Шаме доазо лорадеш вар, цунна дийзача беса, ше валар ха т1акхачалца. Цун сесаг юхе яг1ар из валлалца, оалар цо: «Ва са г1ейг1а!» Билал ше ши б1арг хьамабелла оалар: «Ва са г1адавахар!» Иштта яхаш волаш, т1еххьера садаьккхар цо: «Кхоана сайна безаш бола нахаца духьалкхетагва со: Мухьммада е цун асхьабашт е..».

Цуна кховзткъа кхоъ шу даьндар леча хана. Из д1авелав Бабул-Саг1ир яхача моттиге, Дамаске кашамашк. Циг воала д1авела бусулба дина цхьа турпалхо, турпалхошта юкьер, духьал этта, ломаш санна, бусулба дина овлаш лорадеш, шей са а рузкъа а кхо цадеш бакъдолча хьаман т1ехь. Аллах1 раьза халва хьона, ва Билал!

Укх дувцаре т1ехьара дош.

Малаг1а сийлахь-доккха хьам да укх бусулба дину наха дегашкахь дутийташ дар! Бокъонца из – Бакъчан оаз е, ше в1ашаг1 ийна дегашц, т1аккха из-за Аллах1а мут1ахь ханна. Цо хьамано молаг1 дола лазар, хало йиц йолийт, Даьл наькъат1ехь хьуна хулаш ер. Цул совг1а самукъадалар лоарх цунах, дуне безам буьучар санна. Цхьабакъда ма йоккха башхало я цан е цан е юкье, дуне безам буьучар дехкевалар е цулт1ехьаг1а зе халар да, а бакъдар харжачан даим ни1мат халар да. Цара нийса бола никъ харжаб, цо иразаг уж кхоачабболаш, Аллах1а гарга цана из корадоаг1аддолаш. Цо иразаг кхача хала дац, цана деза денал, аьттонаш хувцабала. Цара кхетадаьд, ялсмале бода никъ, из-за пайхамара т1ехьварзар да, ше в1алла оапаш бувцаш воацаш, тийша болх беш воацаш, тешаме халар. Ладувг1алаш, наьха къамаьлаг цара им диллахь.

Абу Суфьян бин Хьарб яхачо дувц, Иракъле яха паччахьас кхайкар дар шийга, ше кьурайшити кираца волча хана. Шаме базара баьхка бар уж. Из фа ха ер аьлча, Пайхамарас машар баь ха ер из Абу Суфьянац е кьурайшитах бола мушрикашц е. Абу Суфьян хьавер ший новкъосташцане имперотор волча, Илийя яха моттиге (къаьнар ц1и я из Иерусалима оалаш). Иракъалас хьабийхар уж, ший таржамхо хьавийхар, Румер эзди бола нах бар цун гонахь баг1аш, хаьттар цо: «Малаг1 ва шог1 эггара гаргаг1, пайхамар ва яхачун?». Абу Суфьянас аьлар: «Эггара гарга цунна со ва». Т1аккха цо аьлар (Иракъалас): «Сона хьагарга воалаве из, амма новкъосте цун букъ т1ехьешка оттабе» ший таржамхочунг амар дар цо: «Даала царга, аз хаттараш дедда цу сагах (пайхамара), нагахь санна цо (Абу Суфьянас) оапаш бувце хоам бебба оаш. Даьла дув буь аз (Абу Суфьянас йох из), оапаш бувца венавар со цунах (пайхамарах), нагахь санна сона эхь хийта децаре, цар цулт1ехьа со вувцаг вецаре оапаш бувцаш ва аьнна.

Т1аккха Иракъалас хьалхара хаттар далар цунах (пайхамарах): «Цун хьаваьн моттиг мишта е шоана юкье?» Аз аьлар: «Из сийдолача тайпана ва». Цо аьлар: «Из мо къамаьл даьде кхыча саго хьалха?» Аз аьлар: «Даьдац» Цо аьлар: «Цун дайг1 хьалха паччахь ханави» Аз аьлар: «Ханавац» Цо аьлар: «Малаш ба цун т1ехьбувлараш, аьле ба, е аьле боацараш ба?» Аз аьлар: «Аьле боацараш ба» Цо аьлар: «Дукха луж хул уж е к1езиг луж хул уж» Аз аьлар: «Дукха луж хул» Цо аьлар: «Из дин хьаййцачан юкье цун раьза боацаш д1акъасташ бараш би» Аз аьлар: «Бац». Цо аьлар: «Цо дин д1акхайкадиллахь, оапаш бувцаш вайна варе шоан из?» Аз аьлар: «Вайнавацар» Цо аьлар: «Тийша болх беш ва аьнна мотте шоан цо?» Аз аьлар: «Моттац, хьанза тха цунца машар ба, тхона хац кхоана цо фа дедда», кхы 1ат1атоха хьама корадинцар аьнначал совг1а. Цо аьлар: «Т1ом баьби оаша цунца?» Аз аьлар: «Т1ом баьб» Цо аьлар: «Т1аккха малаг1 кот воалар шог1?» Аз аьлар: «Цкъаза из кот воалар, цкъаза тхо кот доалар». Цо аьлар: «Фа де йох шоага цо?» Аз аьлар: «Цо йох, ца1 ханаволча Аллах1а маркаь 1ибадат ма де, цуна новкъост ма тоха, даьш яхар ма де, Аллах1а яхачан духьал дале, кхыь ламаз

де, бакъдар дувца, нахац дика хал, гаргало лелае». Т1аккха таржамхочунг аьлар даала цунг: «Аз хаттадар хьога цун хьаваьнна моттиг, 1а аьлар сийдолча тайпан ва, цхьабакъда берригаш элчаш сийдолча тайпан хиннаб ший къаман. Т1аккха хаттар аз хьога, дийцади из мо къамаьл шог1 волчо хьалха, 1а аьлар, дийцадац, т1аккха уйла йир аз, нагахь санна из мо къамаьл дийцадаларе, сона моттадар, цо из къамаьл юх дувца, цхьано дийчача беса. Кхыгъ хаттар аз хьога, цун да паччахь ханнави, 1а аьлар, ханнавац, нагахь санна ханнаваларе, сона моттадар из ший тайпан хьам юх дерзаде воал аьнна. Кхыгъ хаттар аз хьога, цун т1ехьбувлараш, аьле ба е аьле боацараш ба, 1а аьлар, аьле боацараш ба, къаьстта уж хул пайхамара т1ехьбувлараш. Кхыгъ хаттар аз хьога, дукха хул уж е к1езиг ло уж, 1а аьлар, дукха хул, иштта хал деза дина г1улакх, ше цхьа дагалоацамаг кхаччалц. Кхыгъ хаттар аз хьога, юхбувле уж динах цкъа хьаййцачул т1ехьг1а цу дин раьза боацаш, 1а аьлар, бувлац, иштта хул из, нагахь санна бакъ долаш до дин дегачухь дуже. Кхыгъ хаттар аз хьога, ше я ч1оаг1о юхайой, 1а аьлар йохаец, иштта ба хьуна пайхамараш а. Кхыгъ хаттар аз хьога, фа де йох шоага цо, 1а аьлар, ца1 волча Аллах1а 1ибадат де, новкъост ца тохаш, ж1аргашт 1ибадат ма де йох, ламаз де, бакъдар дувца, к1аьда-дика хала, нагахь санна 1а бакъдар дувце, цо (Мухьамадас) са ши ког т1алатта паччахьалкхе доалахь яьгя. Сона ховра из вала везаш волга, цхьабакъда сона моттацар шоаг1 из хург ма вий аьнна. Сона ховре, сай из волча д1акхоачагва аьнна, духьала г1оргвар со цуна, нагахь санна со цуна духьал кхийтач, цуна ши кога булаббар аз!».

Т1аккха хьада аьлар цо Даьла Элчано дейта каьхат, цу каьхатацане Дихьа вахта ханавар цо Бусры паччахьаг, цо из каьхат Иракъла далар, цо 1одийшар:

- Аллах1 ц1арца, Къахетам беши Къахетам бергболаши волча.

Машар ба, нийс наькъат водачун.

Цулт1ехьаг1а, Аз т1авеха хьо Ислам дина! Им дилла, к1алхарвагва хьо, Аллах1ас шозза дуккха маьл лургба хьун, нагахь санна хьо юхкхете, хьуна т1ехь хьай наха къа хургда! (Аз аргда хьуна Аллах1ас аьннар): **1а (Мухьаммад) д1аала: «Ва Китаба охлой (жугтий, насараш)! Тхона а шоана а цхьтарра долча деша т1а совца вай: Аллах1 воацачо 1ибадат дергдоацаш, Цох новкъост ваь х1ама тохаргдоацаш, Аллах1 воацар вайх цхьачар вожаш даьлий бергбоацаш. Нагахь уж д1аберзе (Даьла ца1 варах), Т1аккха оаш (царга) ала: «Оаш тешал де, тхо бусулба хилара (Аллах1 ца1 веш)»⁵⁰.**

Абу Суфьянас аьлар: « Из каьхат дийша (Иракъли) йистеваьлач, ше тхьовра аьннар аьлач, г1араш йолаялар, 1а тхо цара арадаьхар цигар. Цулт1ехьаг1а аз сай новкъосташк аьлар: «Ибн Абу Кабша ч1оаг1а воккха къунах ханнав, цунах

⁵⁰ Къуран, 3:64.

кхыметтал паччахь кхера Бану Асфар!» Цухана денца шеквацар со, тулам цунгахь хургба аьнна, т1еххьара Аллах1ас нийсва вар со бусулба динчохь».

(Ер хьадис дийцачо аьлар): « Ибн ан-Назур вар Илийе паччахь, а Иракъли Шаме насарой епископ вар. (Ибн ан-Назур) дувц, цхьан дийнахь Илийе вера Иракъли, 1уйран сомваьлар из са хьувзаш волаш, кхыметтел цун гонахь болча наха аьлар цунга, «дика хетац тхона хьа бос!».

Ибн ан-Назур аьлар: « Иракъли вар хургдар дувцаш, шийга даьча къамаьла жоп луш аьлар цо (из 1уйран сомваьнача хана са хьувзаш волаш): «Тахан седкъашк хьежаш воалаш, сона б1аргдайра, нах сумат беш вола паччахьа котваьлар (са ха безам ба) мала нах ба сумат беш бараш? Цун жоп далар: «жугтий боацараш, кхыбац, хьо царех сагат хал везаш вац. Каьхат д1адахийт массанахьа а хьай шахьарчохь, беррига жугтий боабе аьнна!» цу юкхьахь Иракъли волча цхьа саг хьавоалвар, Г1ассан паччахьо вахта хан вола, хабар де аьнна, Даьла Элчак (Даьлера салот салам- моаршал халда цуна).

Цу сагаг ладийг1а Иракълас амар дар (ший лаьшка): « Д1ат1адахе хьажал цунга сумат ваьв из е ваьвац». Уж хьажар цунга, Иракълег аьлар цара сумат ваь ва из, т1аккха Иракъле волавелар цунга хаттараш де 1арбех. Хьавайта саго аьлар: «Шоажа ба сумат беж». Цунга ладийг1а Иракълес аьлар: «Хьанза паччахьалкхе царга хургъя». Т1аккха Иракълас каьхат яьздар Руме вола ший новкъостаг, из вар 1илам ховш укхан ховр, цулт1ехьг1а из Хьимсе вахар, цига сабар дар цо, шийга каьхат юхдаллалца, цу яьздо, ше 1а яхаш долча хьама т1ехь ва, пайхамар (Даьлера салот салам- моаршал халда цуна) гучаваьнна халар, из бокъонца пайхамар халар ч1оаг1а деш. Цулт1ехьаг1а Иракълас Румер кертера бола нах бийхар ше г1алачохь, уж гулбенача хана, на1араш д1акъовла аьлар цо. Т1аккха аьлар цо: «Ва римланаш» нагахь санна шо т1акъе, нийсдала безам болаш дале, шоан шей паччахьалкхе йисар дезаш дале, цу пайхамара бай1ат е!». Из къамаьл шоашта хьахазача, на1араш йолача оаг1арахь д1абахар уж, аькха вирашт тара болаш, амма на1араш къайла латташ б1аргаяйра цана. Кхетадар цо, ше дувцар цан цадезарг, дог дилар цо, цар им диллара, хьабеха аьлар цо уж, уж хьабаьхкача, аьлар цо: « Бокъонца, аз из алар дар, шо зе аьнна, оаш шей дина мишта ч1оаг1а леладо, хьанза кхийтар со!» Т1аккха цара цуна сужуд дар, цуна раьза халар, Иракъли т1еххьера болха иштта чакхбаьлар»⁵¹.

WWW.ISLAMLAND.COM

⁵¹ Бухари, 1/10.